

William Shakespeare

TRT’imiz her zaman suyu tirit ıvır zıvır, bitip tükenmek bilmeyen ucuz diziler yayınlamaz. Durur durur arada bir de yararlı, kaliteli, güzel dizilere yer vereceği tutar. *Leonardo da Vinci* dizisi hâlâ belleklerimizde taptaze duruyor. *Harp ve Sulh* öylesine. Şimdi de *Will Shakespeare* adlı yeni bir diziyeye başladık. Ne kadar kutlasak yeri. Sevincimiz iki yanlı oluyor. Hem zevk alıyoruz. Hem de bu enerji darlığında harcanan elektriğin ilk defa yerine sarfedildiğini düşünüp vicdanımızı rahatlatıyoruz.

Bir zamanlar tiyatro bilimi enstitülerinde öğrencilere yöneltilen demirbaş sorulardan biri de şu idi: Dünyanın en büyük tiyatro yazarı sizce kimdir? Sorular soranın kültür kapsamını, cevaplar da cevaplayanın pratik zekâsını belirler derler. Kurnaz bir öğrenci bilgi ve kültür eksikliğini bazen zekice bulunmuş toparlak, kaypak bir cevapla geçiştirebilir. Bu klasik soruyu soranlar böylece öğrencinin tiyatro tarihi bilgisini tartmak için ökse kuradursunlar, öğrenci de çoğu zaman bu alanda en çok adı geçen yazarı –eserlerini okumamış bile olsa– söyleyiverirdi: Shakespeare. Ne yazık ki tiyatro bilimi hocalarını bu cevap tatmin etmezdi. Verilmesi gereken cevap şuydu:

– Gerçi Shakespeare tiyatrunun gelmiş geçmiş en büyük yazarıdır ama o bu büyüklüğü kendinden önce gelmiş nice büyük yazarların örneğinden esinlenerek onların her birinden kendi öz yeteneğini besleyen şeyler olarak yaratmıştır. Oysa Ayskylos, Soplakles, Euripidies tiyatro tarihinin asıl devleridir. Çünkü onların önünde Shakespeare’in önünde olduğu gibi böyle büyük örnekler yoktu.

Marlowe’un yıldızlığının parladığı bir dönemde yeteneğini belli etmeye başlayan bu okumuş at uşağı daha sonra onun tahtına oturdu. Dizi onun su içer gibi *kanatlı laf* edişini hatta bunu bir esinle değil adeta rutin haline getirişini iyi yansıtır. Deha dediğimiz şey de, herkesin güçlkle ulaştığı, daha doğrusu ulaşamadığı yere nefes alır-verir gibi kolayca varmak değil de nedir? Shakespeare’de bu

kolaylık olmasa bir yandan yorucu gezginci tiyatroculuk yaparken, o kadar eseri nasıl bulup da çıkarıverirdi. Aynı zamanda çok da iyi bir başaktör olan meslekdaşı Molière gibi, o sahnede büyük rollere çıkmaz küçük kompozisyonlarla yetinirdi. Ama Molière gibi o da her gece seyirci ile karşı karşıya olmanın, onun nabzını elinde tutmanın avantajını masa başında eser yazarken çok iyi değerlendirirdi. Tiyatroyu mutfağından bilmek elbette bu iki dâhiye büyük bir yarar sağlıyordu.

Shakespeare başkalarının bir perde boyu ya da bir oyun boyu gevelediğini bir tek keskin cümlede yoğunlaştırıp ifade edebilen bir bambaşka sihirbazdır. Gözleri şair yaratılışına kapılıp yıldızlara yönelirken bir halk adamı, gerçekliği ile ayakları bu dünyanın çamuruna sapasağlam basar. O her oyununda hayatın tüm değişikliklerini kaale almıştır. Tüm kişilerinde madde ve ruh ayrılmaz bir bütündür. Shakespeare ayrıca büyük bir söz padişahıdır. Sözlere istediğini yaptırır. Kanatlandırıp uçurur. Bileyip hançer haline getirir. Âşık edip şarkı söyletebilir. Bilgeleştirip düşündürülebilir. Bunları yaparken de en snobundan en hışırına kadar her çeşit seyirciyi burmından yakalayıp götüren aksiyonu hiç ihmal etmez. Goethe'nin bir sözü ile, her çeşit seyirci Shakespeare'de kendini kavrayan bir yan bulur. Basit seyirci entrikaya kapılır gider. Aydın seyirci, kişilerin çatışmasındaki inceliklere, ayrıntılara hayran olur. Bilge seyirci ise onun boyutlu düşünceleri ile kanatlanır.

Muhsin Ertuğrul'un her tiyatro sezonunu büyük bir ustanın bir oyunu ile ve tercihan *Hamlet*'le açmak inadı boşuna değildir. *Hamlet* içeriği bakımından bir fikir komprimesi idi. Akışı, aksiyonu, gerilimi bakımından çekici idi. Üstelik *Hamlet*'te rol almak her oyuncuya sezon başında tiyatro dehasının önünde düğmelerini iliklemek, saygı duymak, kendine çeki düzen vermek ve coşkulu atmosfere ayak uydurmak için azami çaba gösterip kendini aşmak hevesi verirdi. Sezona böyle özenli, kaliteli bir temsille başlamak seyirciye de başka bir kalite kazandırdı. Ona daha sonra oynanacak oyunları o titiz gözlükle yargılamak olanağı verirdi. Burakın o meşhur "Olmak ya da olmamak" tiradını, *Hamlet*'in hangi sayfasını açsanız beş yüz elli yıl önce yazılmış bu eserin sizin bugünün Avrupa'sında, Amerika'sında, Afrika'sında, Asya'sında, Türkiye'sinde, Boliviya'sında herkesin, hepimizin

bugünkü sorunlarımızın en yoğun, en arı dille, en kıvrak kalıpla dile getirildiğini şaşarak görürsünüz.

Shakespeare *klasik* deyimini sıkıcı, *okulvari*, *ukalâ* çağrışımı olmaktan çıkaran, her zaman için güncel bir yazardır.

Laertes'in şu sözlerine kulak verin:

“Çünkü pisliğin ortalığı sardığı bir zamanda iyiliğin af dilemesi gerekiyor kötülükten”

Hem güncel, hem sonsuza dek geçerli bir anlamı içermiyor mu? İçinde üç ayrı mizacın çarpıştığı Hamlet bir coşku anını bakın nasıl mazur gösteriyor.

“Aşırı güttüm kabul. Ama iyi ki gitmişim.

Şunu bil ki en derin hesaplar boşa gider de

Akulsuz davranmış işe yarar bazen.”

Shakespeare'in:

“Yerde gökte öyle şeyler var ki Horatio

Senin felsefenin düşlerine bile girmez”

dizesi yarım yamalak bilgisi ya da akli ile övünen herkesi alçak-gönüllülüğe yöneltmek nefis bir özdeyiştir.

Yine Hamlet'i dinleyelim:

“Sakın ha! Kötü fallar umurumda değil benim. Serçenin ölmesinde bile bir bilgisi vardır kaderin. Şimdi olacaksa bir şey yarına kalmaz. Yarına kalacaksa bugün olmaz. Bütün mesele hazır olmakta. Hiçbir insan bırakıp gideceği şeyin sahibi olamamış, erken bırakmış ne çıkar, ne olacaksa olsun.”

Her devirde her çeşit insanların her durumunda geçerli olabilecek ölümsüz düşüncelerle doludur Shakespeare'in dizeleri. Sade iç sorunlarına ışık tutan düşünceler değil, güncel gazete haberlerine bile uygulanabilecek basit çağrışımlara sebep olanları bile vardır.

Ondan da bir örnek verelim: “Çürümüş bir şey var Danimarka krallığında.”

Bu cümlenin son iki kelimesini pasaportumuzun kabındaki iki kelime ile deyiş-tokuş edemez miyiz?

Shakespeare ve Hamlet

Geçen hafta Darülbeydi için bir gecelik, epik bir anlatı yazma işi bize düşüğünde, Muhsin Ertuğrul'un *Hamlet* tutkusunu vurgulamadan edemedim. *Hamlet*, onun adeta kutsal kitabı idi.

Ne ararsanız bulursunuz *Hamlet*'te insana dair.

Aşka, kine, sevgiye, ihanete, yaşama, ölüme, akla, deliliğe, gerçeğe, yalana, günlük yaşama, devlet yönetimine dair.

Hamlet'in çoğu bölümleri, her zaman, her yer için geçerli ışıklar tutar bize. Hem de okudukları ortamlar ve koşullar içinde ayrı birer renk ve çeşni kazanarak.

Schlegel'e sorarsanız, *Hamlet*'in bunca tutuluşu "bir düşünce tragedyası" olmuşundanmış. Düşünceye düşman bir ortamda düşünene insan. Ama *Hamlet* aynı zamanda duygulu ve tutkulu bir insan değil midir? Yıllar önce bir Amerikan deneme tiyatrosunda ilginç bir *Hamlet* yorumu seyretmişim. Sahneye bir yerine üç *Hamlet* çıkıyordu. Biri sarışın, biri kumral, biri kızıl saçlı. Birlikte yürüyor, duruyor ama, pasajına göre düşünsel *Hamlet*, duygusal *Hamlet*, ihtirash *Hamlet* öne çıkıp konuşuyordu.

Bana kalırsa *Hamlet*'i tutturan ne odur, ne budur, Shakespeare'in aydını olduğu kadar, yarı aydını, hatta aydın olmayanı da kavrayan sehl-i mümteni ustalığıdır. Basit seyirci, onun oyunlarındaki aksiyona kapılıp gider. Aydın seyirci, onun kanatlı sözlerine takılıp yücelir. Bilge seyirci, onun repliklerine serpiştirdiği hikmetlerle beslenir ışıklanır. Shakespeare, başka bir yazarın bir araba dolusu lafla gevelediğini tek ve kıvrak bir cümleye sığdırabilen bir söz sihribazıdır. Muhayyilesi ile yıldızlarda gezerken, ayakları ile sım sıkı yeryüzü gerçeklerine bağlı kalır. Shakespeare bir masa başı entelektüeli değildir, halkla övür olmuş, her gece seyircinin nabzını tutan bir tiyatrocudur. Elizabeth devrinde oyun yazarlığı zaten edebiyatçılık sayılmazmış. İyi ki de sayılmazmış. Halka yönelik. Halk arasından, halk için bir yaratma alanı imiş. Shakespeare'in oyunları, bunun için yaşam kokar, gerçek kokar.

Konuyu biraz neşelendirmek için, yakın tarihimizden bir örnek vereyim. Yıllar önce Türkiye'ye Laurence Olivier'nin oynadığı bir *Hamlet* filmi gelmişti. Dağıtıcıların "İstanbul'da belki şöyle böyle iş yapar ama Anadolu tutmaz" diye düşüncelerine karşın, *Hamlet*, onları yanılttı. İstanbul filmi tutmadı, Anadolu ise bayıldı. Hamlet o yıl, Anadolu'da hâsulat rekoru kırdı.

Nasıl kırmamız; kulağa kurşun akıtma var (Claudius'un Kral olan kardeşini hunharca öldürüşü), kan davası (Hamlet'in babasının öcünü almaya ant içişi), hayalet var (Öldürülen babamın, Hamlet'i kışkırtışı), hile, desise, espionluk var (Polonius'un, Rosencrantz ve Guildenstern'in entrikaları), cezasını bulan casus var (Perde arkasında şişlenen Polonius), sahte delirme var (Hamlet), sahici delirme ve intihar var (Ophelia).

Düelloda öldürülen (Laertes), zehirli şarabı yanlışlıkla için (Kraliçe), kaçarken Hamlet tarafından şişlenen (Kral) ve nihayet ucu zehirli kılıçla zehirlenip ölen (Hamlet) var. Bunlara Polonius ve Opheliayı da katunca, ceman yekün, yedi ölü. Anadolu seyircisi Hamlet'i bol gollü bir maç nakli kadar severek, seyretse yeri değil mi?

Önümde Prof. Mina Urgan'ın yeni çıkan *Shakespeare ve Hamlet* kitabı duruyor. Kitabın en ilginç bölümlerinden biri, çeşitli yorumcuların *Hamlet* hakkındaki değişik görüşlerini içeren bölüm. Bir yanda Hamlet'i göklere çıkaranların, öte yanda beğenmeyenlerin abartılı gerekçeleri. *Hamlet*'i "kaba ve berbat bir oyun" bulan Voltaire, "Shakespeare, *Hamlet*'te başa çıkamayacağı bir sorunla uğraşmış" diyen T. S. Eliot, "Hamlet'in aslında erkek elbiseleri ile gezen bir kız olduğunu, bundan ötürü Ophelia'ya yüz vermeyip, erkek arkadaşı Horatio'ya âşk olduğunu" iddia eden Fransız eleştirmen, hiç değilse orijinalliklerinden ötürü izlenmeye değer.

Prof. Mina Urgan'ın *Shakespeare ve Hamlet* kitabı, Shakespeare'in yaşam öyküsünü, şiir ve sonelerini, öbür eserlerini ve nihayet Hamlet hakkındaki geniş bir tahlili içeriyor. Hocalığın büyük bölümünü Shakespeare gibi bir dâhinin eserlerini tahlile harcamak ne mutlu bir uğraş... İnsan her gün onun bir özdeyişini öğütse bile, beynine yüce ve zarif bir oyalantı bulur, yavan çevrenin aşağı çekici etkisinden bir derece olsun kurtulur.

Yaşamımı bu işe adayan Mina Urgan'a, ne yalan söyleyeyim gıpta ediyorum.

Milliyet, 24 Mart 1985